

AİLE ŞOSYO EKONOMİK DURUMU, LİSE ÖZELLİKLERİ VE ÜNİVERSİTE SINAVLARINA HAZIRLAMA KURSLARININ EĞİTİMSEL BAŞARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. M. Ruhi KÖSE *

GİRİŞ

Eğitim sosyolojisi alanındaki uluslararası literatür, görelî de olsa, bu alandaki kuramsal vurgulamalarda ve bu vurgulamalara bağılı olarak sürdürülen ampirik çalışmalarda farklı yaklaşımlar olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, sözkonusu yaklaşımlardan ikisi üzerinde durulacak ve bu yaklaşımların temel varsayımları test edilmeye çalışılacaktır. Birinci yaklaşım, okul girdilerinin niceliksel ve niteliksel özelliklerini öğrenci başarısının temel belirleyicisi olarak kavramlaştırmaktadır. Bu yaklaşım, daha yeterli kaynak ve imkanlara sahip okullara devam eden öğrencilerin başarı düzeylerinin kaynak ve imkanları yetersiz olan okullara devam eden öğrencilerin başarı düzeylerinden daha yüksek olacağını varsaymaktadır (Parsons, 1953; Sorokin, 1959; Treiman, 1970). Bu vurgulamaya alternatif olarak ortaya çıkan ikinci yaklaşım ise, okulun niceliksel ve niteliksel özelliklerinin öğrenci başarısı üzerinde önemli etkilerinin olmayacağını, okul

(*) ODTÜ Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

özellikleri de dahil olmak üzere öğrenci başarısının okul dışı ailesel ve diğer toplumsal faktörlerce belirlendiğini varsaymaktadır. Asıl kaynağını Coleman ve arkadaşları tarafından yürütülen ve sonuçları 1966 yılında yayınlanan Eğitimde Fırsat Eşitliği (Quality of Educational Opportunity) araştırmasının ampirik bulgularından alan bu yaklaşımın savunucuları, öğrencilerin başarı düzeyleri arasındaki farklılıkların okullar arasındaki farklılıklara atfedilemeyeceğini, aileden bağımsız olarak okulun başarı üzerinde önemli bir etkisinin olmayacağını ileri sürmektedirler (Coleman ve diğerleri, 1966; Jencks ve diğerleri, 1972; Bowles ve Gintis, 1976). Daha da yakından incelendiğinde, okul-aile ikilemi şeklindeki ortaya çıkan bu tartışmanın yalnız gelişmiş batı ülkelerine sınırlı kalmadığı, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde de yoğun ampirik çalışmalara yol açtığı gözlenecektir (Heyneman, 1976).

İşte bu çalışmanın amacı, Coleman Raporu sonrası ortaya çıkan uluslararası tartışmalar ve son yıllarda Türkiye'de gözlenen toplumsal gelişmeler ışığında aile sosyo ekonomik durumu, okul özellikleri ve üniversite sınavlarına hazırlama kurslarının öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini incelemektir.

ARAŞTIRMA DESENİ

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini, Ankara il merkezinde yer alan mesleki ve teknik olmayan tüm liseler arasından seçilmiş 13 devlet, özel ve Anadolu lisesini ve bu liselerin matematik, fen ve edebiyat kollarına devam eden ve 1988 Üniversite Giriş sınavlarına katılan 1354 kişilik son sınıf öğrencilerini kapsamaktadır.

Örneklem seçiminde iki aşamalı bir yol izlendi. İlk aşamada, Ankara il merkezindeki mesleki ve teknik olmayan tüm liselerin sosyo ekonomik durumu dikkate alınarak ve nisbi tabakalı bir yöntem kullanılarak 13 liseden oluşan bir okul örneklemini seçildi. İkinci aşamada ise, daha önce belirlenen bu 13 lisedeki 37 matematik, fen ve edebiyat şubesinden 1354 öğrencilik bir örneklem seçildi.

Veriler

Bu çalışmanın bağımsız değişkenlerini kapsayan veriler 1987-1988 öğretim yılı ikinci yarıyılı içinde toplandı. Ailenin sosyo ekonomik durumu ve "üniversiteye giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye adlandırılan değişken ile ilgili veriler araştırmacının kendisi

tarafından geliştirilen bir Öğrenci Bilgi Formu ile toplandı. Sınıf mevcudu, öğretmen-öğrenci oranı, öğretmen iş deneyimi ve öğretmenlerin algıladığı biçimiyle okul olanakları gibi faktörlerle ölçülmeye çalışılan lise niteliği ile ilgili veriler ise 13 okulun müdürleri ve bu okullardaki 400 öğretmenden toplandı. Okulların özellikleri ise ile ilgili verilerin toplanmasında yine araştırmacının kendisi tarafından geliştirilen bir Okul Tanıtım Formu ve Öğretmen Bilgi Formu kullanıldı. Eğitimsel başarı ile ilgili veriler ise Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinden alındı.

Değişkenler

Bu araştırmanın temel bağımlı değişkeni, eğitimsel başarı diye nitelendirilen, 1988 Birinci Basamak Üniversite Giriş Sınavı (Öğrenci Seçme Sınavı)'ndan öğrencilerin aldıkları puanları içermektedir. "Bu sınav, üç bölümlük bir testten oluşmaktadır. "Sözlü Bölüm olarak adlandırılan birinci bölümde adayların Türkçeyi kullanma güçleri ile sosyal bilimlerdeki temel kavram ve ilkelerle düşünme becerilerini yoklayan sorular yer almaktadır. Sayısal Bölüm olarak adlandırılan ikinci bölümde, adayların matematiksel ilişkilerden yararlanma güçleri ile fen bilimlerindeki temel kavram ve ilkelerle düşünme becerilerini yoklayan sorular yer almaktadır. Yabancı Dil olarak adlandırılan üçüncü bölümde ise, adayların İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinden birindeki yabancı dil düzeylerini belirlemek üzere yabancı dil soruları yer almaktadır. Öğrenci seçme sınavında yer alan sorular, lise son sınıf ilk yarıyıl düzeyini aşmayacak şekilde ortaokul ve lise öğretim programlarına dayalı olarak hazırlanmıştır" (ÖSYM, 1988; 2).

Aile sosyo ekonomik durumunun temel göstergesi olarak seçilen **baba mesleksi prestiji**, Öğrenci Bilgi Formunda yer alan açık uçlu üç soru ile belirlendi. Öğrencilerin bu sorulara verdikleri yanıtları, Çıngır ve Kasnakoğlu (1980) tarafından geliştirilen **Türk Mesleksi Endeksi'ne** göre kodlandı.

Lise niteliği veya özellikleri ise, aşağıdaki dört faktör ile belirlenmeye çalışıldı:

1. **Sınıf mevcudu**: Seçilen her sınıf veya şubedeki toplam öğrenci sayısı ile gösterildi.

2. **Öğretmen öğrenci oranı**: Liselerdeki toplam öğrenci sayısının mevcut öğretmen sayısına bölünmesi ile elde edilen değerle gösterildi.

3. **Öğretmen iş deneyimi**: Her bir lisedeki mevcut öğretmenlerin iş deneyimi ortalaması olarak belirlendi.

4. **Öğretmen algılarına dayalı okul olanakları**: Bu faktör, çalıştıkları ilinin özellikleri ile ilgili öğretmenlere sorulan

aşağıdaki sekiz maddeyi içeriyordu.

- Okulunuzda eğitim-öğretim için gerekli olan fiziksel olanakların (derslik: kütüphane, laboratuvar, spor salonu gibi) durumu.

- Okulunuzdaki çalışma ortamlarının fiziksel koşulları (yer, mekan, ısı ve aydınlanma)

- Okulunuzdaki mevcut araç ve gereçlerin verimli bir şekilde kullanımı.

- Okulunuzda yeni yöntem, teknik ve araç ve gereçlerin benimsenip kullanılması

- Okulunuzda eğitim-öğretim için gerekli olan ders araç ve gereçlerinin (harita, tepegöz, teyp, slayd, film, test ve laboratuvar malzemesi gibi) durumu.

- Okulunuzda eğitim -öğretimi destekleyici seminer, konferans ve kurs gibi faaliyetlerin durumu.

- Okulunuzdaki sosyal ve kültürel faaliyetlerin (kol çalışmaları, spor, folklor, sergi, gösteri, kermes, müzik, tiyatro ve gezi gibi) durumu.

- Okulunuzdaki öğrenci rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ve olanaklarının durumu.

Her öğretmenin verdiği yanıtlara bağlı olarak, bu maddeler "1" (oldukça yetersiz) ile "7" (oldukça yeterli) arasında bir değer aldı. Önce, her öğretmenin sekiz maddeye verdiği değerlerin aritmetik ortalaması hesaplandı. Daha sonra ise her bir okulda araştırmaya katılan öğretmenlerin ortalamalarının toplamı öğretmen sayısına bölünerek o okulun bu faktör ile ilgili değeri bulundu.

"Üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye adlandırılan değişken ise, öğrencilerin aşağıdaki soruya verdikleri yanıt ile belirlendi.

- Şu ana kadar, okulunuzda derslerinize destek olmak veya üniversite giriş sınavlarına hazırlanmak için özel bir kurs aldınız mı?

Öğrencilerin bu soruya verdikleri yanıtlar "EVET" veya "HAYIR" türünden olduğu için yanıtların alınmış olduğu değerler (evet için 1, hayır için 0) verilerin analizindeki "dummy" değişkene dönüştürüldü.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verilerini analiz etmek için çoklu regresyon analizinden yararlanıldı. Seçilen bağımsız değişkenlerin eğitimsel başarı üzerindeki ortak ve görel katkılarının yordanmasında, çoklu regresyon yaklaşımı uygulandı (Nie ve diğerleri, 1975)

Bulgular

Bu çalışmanın temel bağımlı değişkeni olan eğitsel başarı ile baba mesleksi prestiji, okul özellikleri ve "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye adlandırılan bağımsız değişkenlerin aritmetik ortalamaları ve standard sapmaları Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu tablo, ayrıca, eğitimsel başarı ve eğitimsel başarıyı etkiledikleri varsayılan bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarını da göstermektedir.

Tablo 1. Baba mesleksi prestiji, okul özellikleri "Üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" ve eğitsel başarının aritmetik ortalamaları, standard sapmaları ve bu değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları.

Değişkenler	Aritmetik Ortalama	Standard Sapma	Korelasyon Katsayıları						
			1	2	3	4	5	6	7
1. BAMES	71.20	11.37		-.21	-.50	.06	.38	.57	.64
2. SIMEV	45.01	8.74			.40	.11	-.22	-.22	-.18
3. ORAN	21.47	4.62				-.16	-.50	-.52	-.43
4. İŞDEN	12.04	13.18					.10	.07	.07
5. OLANAK	32.25	10.79						.44	.31
6. D1	0.57	0.49							.61
7. BAŞAR	128.50	23.64							-

Not: Tablodaki kısaltmalar değişkenleri göstermek için şu şekilde kullanılmıştır. BAMES : Baba meslek prestiji, SIMEV: Sınıf mevcudu, ORAN: Öğretmen-öğrenci oranı, İŞDEN: Öğretmen, iş deneyimi, OLANAK: Öğretmen algısına dayalı okul olanakları, D1: Üniversite giriş sınavlarına hazırlanma kurslarına devam (Dummy değişken), Başar: Eğitimsel başarı.

Tablo 1'deki korelasyon katsayılarından da anlaşılacağı gibi, hem baba mesleksi prestiji ile eğitimsel başarı arasında (.64) , hem de "Üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye adlandırılan değişkenle eğitimsel başarı arasında (.61) çok güçlü ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Sınıf mevcudu, öğretmen öğrenci oranı, öğretmen iş deneyimi ve öğretmen algılarına dayalı okul olanakları gibi okul özellikleri ile ilgili eğitimsel başarı arasındaki ilişkiler görece olarak güçlü görünmektedir. Eğitimsel başarı ile en çok ilişkili görünen okul özelliği öğretmen öğrenci oranıdır (-.43). Eğitimsel başarıyla en az

ilişkili görünen okul özelliği ise öğretmen iş deneyimidir (.70).

Tablo 1'deki korelasyon katsayıları, baba mesleksi prestiji ile "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" ve öğretmen öğrenci oranı ile "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" gibi bağımsız değişkenler arasında da güçlü ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Bu ilişkilerin anlamlılığını incelemek ve yanıtıcı sonuçlardan kaçınmak için çoklu regrasyon analizi sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Seçilmiş bağımsız değişkenlerin eğitimsel başarı üzerindeki gösteren çoklu regrasyon sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Baba mesleksi prestiji, okul özellikleri ve "Üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" değişkenlerinin eğitimsel başarı üzerindeki orta ve görece etkilerini gösteren regrasyon sonuçları.

Değişkenler	Nisbi Regrasyon Katsayıları	Stardard Regrasyon Katsayıları	f Değerleri (223-187)**	Açıklanan Varyans (%)
BAMES	.86168	.41439	282.650	.40408
SIMEV	.00392*	.00145	.004*	.40661
ORAN	-.23407	-.04570	2.796*	.42058
İŞDEN	.01863*	.01039	.270	.42065
OLNAK	-.05844*	-.02668	1.335*	.49853
D1	17.40905	.36429	206.553	.49853
SABİT	63.65493			

Not: Tablodaki kısaltmalar için Tablo 1'deki nota bak

* $P > .05$

** Tüm değişkenlerin yol açtığı ortak F değeri

Tabloda da görüldüğü gibi, baba mesleksi prestiji, okul özellikleri ve "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" değişkenlerinin hepsi bir arada regrasyon denkleminde girdikleri zaman, bu değişkenlerin eğitimsel başarı üzerindeki ortak etkileri anlamlı çıkmaktadır. Bu değişkenlerin ortak F değeri 223.182'ye eşittir. Eğitimsel başarıdaki toplam varyansın hemen hemen yarısı (.49853) bu değişkenlerin ortak katkıları tarafından açıklanmaktadır.

Fakat, bu değişkenlerin eğitimsel başarı üzerindeki görece katkıları arasında önemli farklılıklar gözlenmektedir. Baba mesleksi prestiji eğitimsel başarıdaki varyansı açıklayan en güçlü değişken olarak

gözükmektedir. Baba mesleksel prestijinin nisbi regrassyon katsayısı, bu değişkendeki bir birimlik artışın eğitimsel başarıda .86'lık bir artışa yol açtığını göstermektedir. Bu da baba mesleksel prestiji daha yüksek olan öğrencilerin eğitimsel başarılarının daha yüksek olacağı anlamına gelmektedir. Eğitimsel başarıdaki toplam varyansın % 40'ı bu değişkenin görelî katkısı tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 2'de görülebileceği gibi, sınıf mevcudu, öğretmen öğrenci oranı, öğretmen iş deneyimi ve öğretmen algılarına dayalı okul olanakları gibi okul özelliklerinin eğitimsel başarı üzerindeki görelî katkıları önemli çıkmamaktadır. Bu özelliklerinin hiçbirinin F değerleri istatistiksel olarak anlamlı görünmemektedir. Öğretmen öğrenci oranı dışındaki diğer tüm faktörlerin nisbi regrassyon katsayıları bu faktörlerdeki varyansın eğitimsel başarıda dikkate değer bir değişmeye yol açmadığını göstermektedir. Yalnızca, öğretmen öğrenci oranı faktörünün nisbi regrassyon katsayısı öğretmen başına düşen öğrenci oranındaki bir birimlik düşüşün eğitimsel başarıda .23'lük bir artışa yol açtığını göstermektedir. Bu da öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının daha az olduğu okullarda öğrenci eğitimsel başarısının daha yüksek olacağı anlamına gelmektedir. Tablodan da görülebileceği gibi, okul özelliklerinin dördü birden ancak eğitimsel başarıdaki toplam varyansın % 2'sini açıklayabilmektedir.

Son olarak, regrassyon sonuçları "Üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye adlandırılan değişkenin eğitimsel başarı üzerindeki görelî etkisinin önemli olduğunu göstermektedir. 206.553 gibi görünen bu değişkenin F değeri istatistiksel olarak anlamlılık arzetmektedir. Bu değişkene ait nisbi regrassyon katsayısı, kurslara devam eden öğrencilerin eğitimsel başarılarının kurslara devam etmeyen öğrencilerinden 17.41 puan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu da, kursların giriş sınavlarında öğrencilere büyük bir avantaj sağladığı anlamını vermektedir. Eğitimsel başarıdaki toplam varyansın % 8'i bu değişkenin görelî katkısı tarafından açıklanmaktadır. Tablo 2'deki standard regrassyon katsayıları incelendiğinde baba mesleksel prestiji ve "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" değişkenlerinin eğitimsel başarı üzerindeki etkilerinin okul özelliklerinin etkisinden daha yüksek olduğu görülecektir.

SONUÇ

Herşeyden önce, eğitimsel başarı ve seçilen bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları, eğitimsel başarı ile bu değişkenler ve bu değişkenlerin kendi aralarında önemli ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, öğrenci ailesinin sosyo-

ekonomik durumu, öğrencinin devam edeceği lise türünü ve özel kurs veya ders alıp almayacağını, bu üç olgu da büyük ölçüde öğrencinin başarı düzeyini belirlemektedir. Dolayısıyla, aile sosyo ekonomik durumu daha iyi olan, özel kurs veya ders alan ve imkanları daha iyi olan lise- lere devam eden öğrencilerin başarı düzeyleri durumları tersine olan akranlarının başarı düzeylerinden daha yüksek olmaktadır.

İkinci olarak analiz sonuçları, aile sosyo ekonomik durumunun eğitimsel başarı üzerindeki etkisinin okul özelliklerinin etkisinden daha büyük olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, bu çalışmanın bulguları, Coleman'ın "bir okula giren fiziksel ve ekonomik kaynaklar o okuldaki öğrencilerin başarı düzeyleri ile çok az ilintilidir, ve öğrenci ailesinin sosyo ekonomik durumundan bağımsız olarak okul kaynaklarının başarı üzerinde önemli bir etkisi yoktur" (1966; 256) şeklindeki tezini doğrulamaktadır. Regressyon analizleri, aile sosyo ekonomik durumu kontrol edildiğinde, okul özellikleri ile eğitimsel başarı arasındaki ilişkilerin kaybolduğunu göstermektedir.

Üçüncü olarak, bu çalışmanın bulguları, yapısal işlevcilik kuramı (Parsons, 1953; Sorokin, 1959; Treiman, 1970) ve bu kuramın uzantısı olan okul nitelik yaklaşımının "bir toplumun endüstrileşmesi o toplumda aile sosyo ekonomik durumunun eğitimsel başarı üzerindeki etkisinin azalmasına, okulun ise artmasına yol açar" şeklindeki varsayımlarını doğrulamamaktadır. Tersine, bulgular, son dönemlerde Türk toplumunda gözlenen endüstrileşme sürecine paralel olarak aile sosyo ekonomik durumunun eğitimsel başarı üzerindeki etkisinin arttığını göstermektedir.

Son olarak, bu çalışmanın bulguları, eğitimsel başarıda açıklanan varyansın hemen hemen hepsinin (%47) baba mesleksi prestiji ve "üniversite giriş sınavlarına hazırlama kurslarına devam" diye nitelendirilen okul dışı faktörlerin etkisinde olduğunu göstermektedir. Okul içi faktörler ise, ancak %2 gibi anlamlı olmayan bir varyansı açıklayabilmektedirler. Fakat, seçilen okul özelliklerinin bu sonuçlar üzerinde etkisi olabilir. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda, okulun başarı üzerindeki etkisini araştırırken daha anlamlı okul özelliklerinin incelenmesinde yarar görülmektedir. Böyle bir çaba, bu araştırmanın bulgularının geçerliliği için de oldukça yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Bowles, s. and Gintis, H. (1976) *Schooling In Capitalist America: Educational Reform and the contradictions of Economic Life*. New York: Basic Books.

- Coleman, J. Campbell, E. Hobson, L. McPartland, J. Mood, A. Weinfeld, F. ve York, R. (1966) **Equality of Educational Opportunity** Washington. D. C. ; Office of Education, Health and Welfare.
- Çingir, H. ve Kasnakoğlu, H. (1980) Öznel Meslek Saygınlığı Üzerine Bulgular. **ODTÜ Gelişme Dergisi**. 7, 317-360.
- Heyneman, S. (1976) Influences on academic achievement: A comparison of results from Uganda and industrial societies. **Sociology of Education**. 49, 200-211.
- Jencks, J. ve diğerleri (1972) **Inequality: A reassessment of the effect of family and schooling in America** New York: Basic Books.
- Nie, H. Hull, C. Jenkins, J. Steinbrenner, K. ve Bent, D. (Eds.) (1975) **Statistical Package for the Social Sciences**. New York: MacGraw-Hill.
- ÖSYM (1988) **1988 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Kılavuzu**. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi.
- Parsons, T. (1953) **The Social System**. New York: The Free Press.
- Sorokin, P. (1959) **Social and Cultural Mobility**. London: Free Press of Cloncoe.
- Treiman, D. (1970) Industrialization and Social Stratification in E. Laumann (Ed) **Social Stratification: Research and Theory**. New York: The Bobbs Merrill Comp. Inc